

АБУ РАЙХОН БЕРУНИЙНИНГ МАЪНАВИЙ СОҒЛОМ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШ ҒОЯСИ

**ЖДПИ катта ўқитувчиси Камолова Ширин Усаровна, педагогика
ва психология йўналиши 1-босқич талабаси Файзиева Нодира**

Аннотация: Ушбу мақолада Абу Райхон Берунийнинг маънавий соғлом авлодни тарбиялаш борасидаги қарашлари хусусида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Миллий қадриятлар, маънавий ва илмий мерос, маънавий етук, соғлом авлод.

Миллий қадриятларимизни ўрганиш, таҳлил қилиш жамият тараққиёти учун жамиятда яшаётган инсонлар, улар ўртасидаги муносабатларни яхшилашда, яъни ақл билан иш кўришда катта аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач бозор иқтисодиётига ўтиш, эркин демократик жамият қуриш, жамият маънавиятини янгилаш, давлат ва ижтимоий қурилиш соҳаларида юқори натижаларга эришишда соғлом авлодни тарбиялаш, ҳозирги ёш авлоднинг қолаверса бутун миллатнинг соғлигини асраш долзарб масала ҳисобланади [1.7].

Буюк бобокалонларимиз қолдирган бой маънавий ва илмий мерослар барча даврлар учун керакли бўладиган ўғитлар борки, улар ҳозирги давримиз учун ҳам муҳимдир.

Жамиятимиз тараққиёти маънавий ва жисмоний соғлом авлодни тарбиялаш масаласи давлат сиёсатида кўтарилган бир пайтда ҳаётнинг ўзи ҳар бир кишидан, айниқса ёшлардан маънавий соғломлик ва маънавий етукликни талаб қилмоқда.

Соғлом авлодни тарбиялаш ғояси инсониятнинг пайдо бўлиши билан пайдо бўлган бўлиб, босқичма-босқич ривожланиб келмоқда. Соғлом авлод билан боғлиқ ибтидоий тушунчалар бугунги кунда ҳам қадимий реликтлар тарзида талқин қилиб келинмоқда. [2.38].

Этнограф тарихчи олимларнинг маълумотларига кўра инсонларнинг соғлом руҳий -маънавий қадриятларнинг ибтидоий негизлари ҳақида Ўрта Осиё ва Эрон халқларининг қадимий маданий ёдголикларидан бири зардуштийлик динининг муқаддас китоби “Авесто” етарлича маълумот беради. Шарқ халқларининг муҳим қадриятлари ҳисобланмиш яхшилик хожатбарорлик, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик меҳр-оқибат халоллик поклик вап бошқа соғлом авлод тарбиясининг энг оддий усули савол-жавоб панд-насихат намуна шаклида халқ ўртасида тарғиб қилинган. Тарихга бир назар солсак, барча даврларда ҳам шу даврнинг муттафаккирлари ўз прогрессив ғоялари билан тўғри йўлни кўрсатиб берганлар.

Буларнинг исботи сифатида қуйидаги ҳикматлар ва мутафаккирларнинг айримларининг фикрларидан намуналар келтирамиз:

Абу Райхон Беруний замонида яшаган, унинг таржимаи холини ёзган араб олимларидан бири Ёқут Байҳақий “Бундан анча олдин мен устоз Абу

Райхон қўли билан ёзган китобни ўқиган эдим. Бу одам илм ва адабда нарсаларнинг моҳиятини аниқлашда, хандаса ва фалсафада шу қадар билимдон эдики, унинг замонида унга тенг келадиган ҳеч ким йўқ эди.”-деб таъкидлайди.

Замонамиз тадқиқотчилари шарқшунослар, тарихчилар ва бошқалар унинг асарлари билан яқиндан танишганлар. Айниқса бугунда тизимли ва режали танишиш асосан бизнинг даврда амалга ошди. Берунийнинг илм-фандаги хизмати ҳақиқатдан ҳам кишилик тарихида дунёнинг энг буюк олимларидан бўлганига ишонч ҳосил қилишга ундайди. Берунийнинг ҳаёт фаолияти, дунёқараши, фанларга доир кашфиёти-тадқиқотлари, новаторлиги ҳақида кўплаб китоб, рисола ва илмий мақолалар пайдо бўлди. Олим “Менералогия” китобида оила тарбиясида ота-онанинг намуна бўлиб, бола эса ана шу намунадан дастлаб ўрганиши ҳақида ҳам ҳикоя қилган. Бунда катта ёшлиларнинг кичиклар олдидаги яхши муомаласи, тоза-озода кийиниши ва юриши лозимлигини уқтирган. Шунга асосан у одам “тишини ювиши, кўз ва ковоқларни тоза бўлиши, уларни сурма билан бўйяши, зарур бўлганда сочи кесиб туриш ҳам (турли рангларга) бўйяб туриш, қўл ва оёқ тирноқларини текислаб олиб туриш ва силлиқлаш ва ҳоказаларни бажариши талаб қилинган эди. “Авесто”да ҳам, “Қуръони Карим” ва ҳадис илмларида ҳам бу талаблар борлигини уқтиради олим. Демак, Берунийнинг таъкидлашича, тарбиячи болага фақат оғзаки панду насихатгўй бўлмай, амалда ҳам тартиб-интизомли, бунда энг аввало, шу қўйилган талабларга ўзи риоя қилиши керак деган. У ўз хулқи ва меҳнати билан тарбияланувчига таъсир этишини яхши билган.

Абу Райхон Беруний оила тарбиясида болалар ёши, жинсига қараб тарбия бериш кераклигини ҳам айтиб, айниқса, қиз болалар тарбиясига алоҳида эътибор беради.

Маълум бўлишича соғлом бола оналик ва соғлом турмуш тарзига психологик шакллантиришнинг асосий ўчоғи—ота— она оиласи бўлиб, биринчи ўринда она, унинг ижтимоий установаси, она — бола муносабатлар тизими, оила турмуш тарзининг бир бутунлиги ҳисобланади. Оилада фарзандлар тарбияси билан кўпроқ оналар шуғулланадилар. Унинг аҳамияти шундаки, фарзанд мактабгача тарбия муассасасида ҳам, кейинчалик мактаб, коллеж ёки лицейда ўқиганда ҳам тартибли, интизомли, айтилган вазифа, берилган топшириқларни масъулият билан виждонан бажарадиган бўлиб, болалар жамиятида ҳамиша ўзининг ўрнига эга бўла олади.

Бу борада Абу Райхон Беруний ота-онанинг бутун оила олдидаги бурчи, вазифаларини тавсиф этиб, болаларни қариндош-уруғларни оила вазифаларини бажаришидаги маъсулияти ота-онага меҳрибон бўлишлиги ҳақида фикр билдиради, унинг бу борадаги қарашлари бугун ҳам аҳамиятини йўқотган эмас.

Оила инсонларга хос бўлган ахлоқий кадриятлар ўзаро ҳурмат, ишонч, муҳаббат, ҳамкорлик, ҳамдардлик туйғуларининг конкрет шаклда намоён бўлишини таъминлашда онанинг вазифаси муҳим. Бола ақлли, одобли, меҳнатсевар, ҳалол, иймонли, инсофли бўлишидан ота-онагина эмас, балки

биринчи навбатда бутун жамият манфаатдордир. Чунки, жамиятнинг тараққиётини, инсониятнинг ёрқин истиқболини маънавий етук, жисмоний соғлом ёшларгина таъминлай олади. Оилада камол топган бола нафақат жисмонан, балки муайян маънавий фазилатларни эгаллаган, ижтимоий ва ҳуқуқий бурчини англаган инсон сифатида тарбияланади. Инсоннинг асосий моҳияти маънавий экан, унинг дастлабки куртаклари ҳам оиладаги тарбия жараёнида шаклланади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, соғлом бола мустаҳкам оила таянчи, мустаҳкам оила эса жамиятнинг, давлатнинг таянчидир. Оилада соғлом бола тарбияси, унинг ҳаётида бахтли бўлиши учун оилада илиқ психологик иқлим яратилиши лозим. Берунийнинг ўз педагогик ғояси ақлий таълим, ахлоқий тарбия, меҳнат, жисмоний, эстетик ва оила тарбияси бугунги кунда ҳам маънавий ва соғлом авлод тарбиясида дастуриламал бўлиб хизмат қилмоқда.

Адабиётлар рўйхати

- 1.Каримов И.А.Юксак маънавият- енгилмас куч.-Т.:маънавият,2018-65б
- 2.О. Мусурмонова ва б. “Маънавий баркамол шахсни шакллантириш- жамият тараққиётининг асоси”.Т.: 2012-38.88.92. 93.бетлар
- 3.Камолова Ш.Ў., Мунарова Р.Ў. Бўлажак ўқитувчилар дунёқарашини юксалтириш // Бошланғич таълим. –Тошкент, 2010. № 8. – Б. 4.
- 4.Камолова Ш. Ў., Мунарова Р.Ў. Ўз-ўзини тарбиялаш – баркамол авлод иқтидорини шакллантирувчи куч // Бола ва Замон. Научно-популярный журнал детское и возрастное консультации. – Тошкент, № 3-4 2010. Б. 30-31.
- 5.Камолова Ш.Ў. Роль общечеловеческих ценностей в формировании научного мировоззрения и гармонично развитой личности // Вестник Университета Российской Академии Образования. – Москва РФ, 2011.-№ 3.- Б.46.
- 6.Shirin Kamolova, [РАСШИРЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАУЧНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ СТУДЕНТОВ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): [Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)
- 7.Shirin Kamolova, [САМОВОСПИТАНИЕ – ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ГАРМОНИЧНО – РАЗВИТОГО ПОКОЛЕНИЯ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): [Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)
- 8.Shirin Kamolova, [ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНИЯ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): [Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
- 9.Shirin Kamolova, [THE ROLE OF UNIVERSAL AND SCIENTIFIC VALUES IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS](#), Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 2 (2021): Журнал педагогики и психологии в современном образовании (октябрь)
- 10.Shirin Kamolova, [ЎҚИТУВЧИ ПЕДАГОГИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ](#), Журнал

Педагогика и психологии в современном образовании: Том 2 № 5 (2022): Журнал педагогики и психологии в современном образовании (январь)

11. Shirin Kamolova, ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБРАЗОВАНИИ ЯВЛЯЕТСЯ ТРЕБОВАНИЕМ СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 2 (2021): Журнал педагогики и психологии в современном образовании (октябрь)

12. Shirin Kamolova, АВЕСТОДА АХЛОҚИЙ ИДЕАЛ ВА УНИНГ ИЖТИМОЙИ- ПСИХОЛОГИК КЎРИНИШЛАРИ, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari (Noyabr)

13. Shirin Kamolova, IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL ETHICS IN FUTURE TEACHERS, Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari (Noyabr)

14. Kamolova, S. (2022). БЎЎҒУСИ ЎҚИТУВЧИЛАР КОММУНИКАТИВ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ . Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5195>

15. Kamolova, S. (2022). ТАЛАБАЛАР ИЛМИЙ ДУНЁҚАРАШИНИ ЮКСАЛТИРИШГА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5197>

16. Axmedova, N. (2022). КИЧИК МАКТАВ YOSHDAGI О‘QUVCHILARDA ТА’ЛИМ ЖАРОҲОНИДА МОТИВАТСИЯНИНГ О‘РНИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5270>

17. Achilovna, A. N., & ugli, K. S. F. (2022). Information Technologu in the Professional Development of Modem Teachers. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences*, 2(2), 73–77. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/ijdias/article/view/1054>

18. Kamolova, S. U., Shakarbaeva, S. A., Yuldashev, S. A., & Ochilov, C. Q. (2020). The Essence Of The Content Of Enriching The Scientific Outlook Of Future Teachers. *Essence*, 29(8), 3593-3598.

19. Kamolova, Shirin Usarovna, & O‘Skanov, Mirsaid (2022). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH JIHATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (2), 676-681.

20. Kamolova, Shirin Usarovna, & Axmedova, Fotima Xurramovna (2022). SOG‘LOM SHAXS HAYOTIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O‘RNI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (2), 630-636.

21. Nuriddinovna, K. S., & Meliyevna, P. N. (2022). Characteristics of Environmental Education Issues in Avesto. *International Journal of Discoveries*

- and Innovations in Applied Sciences, 2(2), 69–72. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/ijdias/article/view/1053>
22. Usarovna, K. S. (2022). The Importance of Cognitive Processes in the Formation of a Scientific Worldview among Students. International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences, 2(2), 78–83. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/ijdias/article/view/1055>
23. Dilfuza Qarshiboyeva, [КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2021\): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
24. Dilfuza Qarshiboyeva, [IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 \(2021\): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)
25. Qarshiboyeva, D. (2021). ЁШЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШДА ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАР ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАР УЗЛУКСИЗЛИГИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (2). Извлечено от <https://art.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>
26. Majidov, Jasur Baxtiyarovich (2022). SOTSIAL INTELLEKT VA UNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (2), 608-613.